

7. TVOŘENÍ SLOV SKLÁDÁNÍM

Skládání je tvoření slov ze dvou (i více) slovotvorných základů, vznikají složeniny. Takto se tvoří podstatná a přídavná jména (např.: *tepl/o/měr*, *tmav/o/vlasý*).

Složeniny – vlastní (*čas/o/pis*)

– **nevlastní** (spřežky) – vznikají spojením hotových slov (*pozoruhodný*, *okalmžik*).

1. Z uvedených slov vyberte slova, která vznikla skládáním, a rozlište složeniny vlastní a nevlastní.

1. pravděpodobný; 2. úmoří; 3. svítiplyn; 4. bezvlasý; 5. dům; 6. kdovíjaký;
7. vodotěsný; 8. jaksepatří; 9. dalekohled; 10. pekař; 11. pravopis; 12. dějepis;
13. zemětřesení; 14. plynoměr; 15. ohnivzdorný; 16. velkoměsto; 17. dlouho-
- trvající; 18. těžba; 19. práce schopný; 20. hlídač; 21. čaroděj; 22. samoobsluha;
23. dřevozpracující; 24. sebekritika.

2. Utvořte skládáním podstatná a přídavná jména, která by vyjádřila:

1. z nové doby _____
2. tmavá zelená _____
3. hluchý a němý _____
4. vysoký dva metry _____
5. rychlá dráha _____
6. modrý tisk _____
7. malba olejovými barvami _____
8. černý a bílý _____
9. černé vlasy _____
10. dvě barvy _____.

3. Určete slovo tvorné základy u následujících slov.

1. českomoravský; 2. sladkokyselý; 3. červenomodrobílý; 4. krátkozraký;
5. dvoubarevný; 6. starověk; 7. velkoměsto; 8. dvojhlás; 9. trojúhelník.

4. a) Vyhledejte složeniny vlastní a nevlastní, určete slovní druh.

1. zlozvyk _____
2. blahobyt _____
3. rychloopravna _____
4. cestovatel _____
5. žlutozelený _____
6. vlastizrádce _____
7. masožravý _____
8. rovnováha _____
9. zeměžluč _____
10. prvočíslo _____
11. veselohra _____
12. dlouhohrající _____
13. kosočtverec _____
14. samozřejmý _____
15. libovůle _____
16. výsluní _____
17. písčitohlinitý _____
18. novověk _____
19. cizokrajný _____
20. vycházka _____
21. velkofilm _____
22. severovýchod _____
23. maloobchod _____
24. dobrodruh _____.

b) Použijte uvedené složeniny ve větách.

8. ZKRACOVÁNÍ SLOV, ZKRATKY, ZKRATKOVÁ SLOVA

Zkracování slov:

1. Písmenné (iniciálové) zkratky

- vznikají v písmu z počátečních písmen jednotlivých slov několikaslovného názvu,
- píšeme je bez teček,
- hláskujeme, např.: ČR [čé-er],
- některé čteme jako slovo, např.: AMU (*Akademie múzických umění*).

2. Zkratková slova

- vznikají spojením počátečních hlásek nebo slabik slov několikaslovného názvu,
- první písmeno píšeme velké,
- nehláskujeme a skloňujeme (v *Čedoku*, s *Čedokem*).

3. Zkratky jiného druhu

- v psaném projevu zkracujeme obvykle obraty a často užívaná slova,
- vypíšeme první písmeno a zakončujeme tečkou (*p.* = *pan*, *aj.* = *a jiné*) nebo vypíšeme první a poslední písmeno (malé) – bez tečky (*ks* = *kus*, *pí* = *paní*).

1. Napište význam těchto zkratk (můžete vyhledat v dostupných zdrojích).

1. ČR _____	2. SR _____
3. SRN _____	4. EU _____
5. UK _____	6. PSČ _____
7. ZŠ _____	8. OSN _____
9. MěÚ _____	10. KB _____
11. ČNB _____	
12. SPŠS _____	
13. ND _____	

2. Napište, co znamenají tyto zkratky:

1. tj. _____	2. tzn. _____	3. např. _____
4. tzv. _____	5. aj. _____	6. čp. (č. p.) _____
7. čj. (č. j.) _____	8. př. n. l. _____	9. pod. _____
10. v. r. _____		

3. Vypište z novin, časopisů deset zkratkových slov a vyložte, jak byla utvořena a co znamenají. Správnost si můžete ověřit ve Slovníku spisovné češtiny pro školu a veřejnost.

9. SHRNU TÍ

1. Řekněte, jak byla utvořena tato slova.

1. Botana _____ 2. vodovod _____ 3. ZOH _____
4. překladatel _____ 5. kronikář _____ 6. rohový _____
7. rozpouštědlo _____ 8. chodec _____ 9. rašeliniště _____
10. lakomec _____ 11. Pražan _____ 12. kavárna _____
13. těžba _____ 14. svědkyně _____ 15. překrásný _____
16. bílit _____ 17. cestovat _____ 18. bezbolestný _____
19. pohoří _____ 20. chudokrevný _____ 21. opočlověk _____.

2. Rozlište zkratky a slova zkratková.

1. OÚ; 2. KRNAP; 3. MFF; 4. Čedok a. s.; 5. DIČ; 6. HDP; 7. NATE, a.s.; 8. AIDS.

3. Uveďte, kterým způsobem byla obohacena čeština (odvozováním, skládáním, přejímáním).

1. euro _____ 2. přilákat _____ 3. říční _____
4. diplom _____ 5. SRPDŠ _____ 6. dobrosrdečný _____.

4. Napište, jakým způsobem byla odvozena daná slova.

1. osvětlovač _____ 2. doručovatel _____ 3. zdrhovadlo _____
4. topenář _____ 5. dravec _____ 6. půjčka _____
7. Libušin _____ 8. otočil _____ 9. nábřeží _____.

5. Uvádějte slova příbuzná k těmto slovům:

- les _____ list _____
zahrada _____ kolo _____.

6. Napište zkratky slov (ověřte ve slovníku).

1. pan, paní; 2. Lidové noviny; 3. chráněná krajinná oblast; 4. a podobně; 5. Český červený kříž; 6. a tak dále; 7. Česká správa sociálního zabezpečení; 8. firma, firmě, firmy.

7. Napište podle diktátu.

Na jihovýchod od nás leží Šumperk. Lesostep je řídký les se stepním porostem. V pravotočivé zatáčce dostali smyk. K levoboku přirazil člun s trosečníky. Dobromysl patří mezi léčivé byliny. Celotýdenní soustředění bude v květnu ve Světlé nad Sázavou. Vyučovací hodinu jsme si zpestřili četbou Nerudových veršů. Zpočátku jsem se bál, ale nakonec jsem si zvykl. Vyprávěl mi, co se tady zběhlo. Strávili jsme den prohlídkou pamětihodností.

10. DIKTÁTY A VĚTNÉ ROZBORY

I. a) Pište podle diktátu.

Druhý den vytrvale sněžilo a děti dlouho spaly. Lída vstávala první. Přiloudala se do kuchyně jako strašák do zelí. Natáhla si staré vyrudlé šortky, které jí byly už těsné, roztrhanou košili a obnošené maminkiny sandály. S mytím se neobtěžovala a v noci si přeležela copánky, takže jí trčely jeden na východ a druhý na západ. Ospalýma očima mžourala na svět jako myš a pomalu jako hlemýžď se plížila do kuchyně. Maminka se zhrozila a vykřikla: „Jdi se umýt a vyčistit si zuby!“ Lída se konečně vzpamatovala, zčervenala a vrátila se zpátky do koupelny. Zpytavě na sebe pohlédla do zrcadla a začala s ranní hygienou.

b) Řešte úkoly k danému souvětí.

Nikdo z chlapců nechtěl přiznat, že se na stezce odvahy báli, a proto druhý den celé odpoledne mlčeli.

1. **Určete slovní druhy těchto slov v souvětí: nikdo, se, druhý.**

2. **Odůvodněte psaní z ve spojení: z chlapců.**

3. **Určete osobu, číslo, způsob, čas a rod slovesa mlčeli.**

4. **Napište slovo opačného významu ke slovu mlčeli.**

5. **Doplňte tvar zájmena já (pouze mě, nebo mně):**

Přišel ke m____. Nikdo se m____ neptal. M____ to neukázal. M____ se to líbí. Voláš m____? Neptej se m____.

6. **Určete druh zájmen: ničeho, jemu, vám.**

7. **Jak vzniklo sloveso přivolat? (Zatrhněte správnou odpověď.)**

- a) odvozováním pomocí přípony
- b) skládáním
- c) odvozováním pomocí předpony

8. **Určete počet vět v souvětí, rozlište věty hlavní a vedlejší, určete druh vedl. vět.**

9. **Ve třetí větě určete základní skladební dvojici.**

10. **Změňte větu jednoduchou v souvětí (podtržený větný člen ve větu vedlejší).**

1. Přes zákaz tam večer šel. 2. Za chladného počasí do Prahy nepojedeme.

11. **Rozlište předložky vlastní a nevlastní:**

při, ke, místo, od, vedle, přes, v, na, po.